

Зайцев О. О.,

аспірант кафедри державно-правових дисциплін

Міжнародного університету

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-6660-9019>

ПРАВОВА ПРИРОДА ВІРТУАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ОБ'ЄКТА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Анотація. У статті досліджено правову природу віртуального середовища як особливого об'єкта правового регулювання в умовах стрімкої цифровізації суспільних відносин. Обґрунтовано, що віртуальне середовище вже давно перестало бути виключно технічною або інформаційною категорією, оскільки фактично стало самостійним простором виникнення, зміни та припинення правовідносин. Саме в ньому здійснюється комерційна діяльність, відбувається обіг цифрових активів, укладаються електронні правочини, надаються цифрові послуги, реалізуються права та виконуються обов'язки учасників цифрової взаємодії, а також забезпечується захист персональних даних.

Встановлено, що правова природа віртуального середовища має комплексний характер і поєднує ознаки інформаційного простору, цифрової інфраструктури, середовища комунікації, майнового обороту та юридично значущої взаємодії суб'єктів права. Встановлено, що розвиток цифрових технологій не лише змінює форми здійснення господарської діяльності, а й суттєво трансформує традиційні правові підходи до ідентифікації учасників правовідносин, визначення місця укладення правочинів, встановлення юрисдикції, оцінки електронних доказів і застосування юридичної відповідальності.

Особливу увагу приділено впливу сучасних цифрових технологій на розвиток правового регулювання віртуального середовища. Доведено, що поширення цифрових платформ, технологій штучного інтелекту, блокчейну, хмарних сервісів та інших інноваційних рішень формує нові моделі взаємодії між учасниками цивільного й господарського обороту, які не завжди можуть бути ефективно врегульовані чинними правовими механізмами. У зв'язку з цим виникає потреба у виробленні сучасних підходів до визначення правового статусу цифрових об'єктів, алгоритмів, автоматизованих систем прийняття рішень та інших елементів цифрової економіки.

Проаналізовано співвідношення понять «віртуальне середовище», «кіберпростір» та «інформаційний простір». Запропоновано розглядати віртуальне середовище як штучно створений простір за допомогою цифрових технологій простір суспільних відносин, у межах якого за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій здійснюється взаємодія фізичних і юридичних осіб, створюються цифрові об'єкти, укладаються електронні правочини та реалізуються інші юридично значущі дії. Такий підхід дозволяє комплексно оцінити місце віртуального середовища у сучасній системі правового регулювання та визначити його як самостійний об'єкт наукового дослідження.

Зроблено висновок, що віртуальне середовище потребує спеціального правового підходу, який має враховувати його транскордонний характер, високий рівень динамічності, технологічну залежність, алгоритмічність значної частини

процесів та підвищені ризики порушення прав учасників цифрових правовідносин.

Ключові слова: віртуальне середовище, цифрове середовище, кіберпростір, правове регулювання, електронна комерція, цифрові активи, цифрові платформи, інформаційні технології.

Постановка проблеми. Упродовж останніх років розвиток цифрових технологій суттєво змінив характер суспільних відносин. Масова цифровізація, глобалізація інформаційного простору та широке впровадження інформаційно-комунікаційних технологій сприяли появі нового середовища, у межах якого відбувається економічна, соціальна та правова взаємодія, – віртуального середовища.

Незважаючи на значні переваги, які відкриває віртуальне середовище для розвитку економіки, державного управління та суспільних відносин, його функціонування супроводжується низкою складних правових проблем.

Особливої актуальності зазначена проблематика набуває в умовах цифрової трансформації економіки України, реалізації державної політики цифрового розвитку та інтеграції національного законодавства до правового простору Європейського Союзу. Разом із тим чинне законодавство не містить єдиного підходу до визначення поняття віртуального середовища, його юридичної природи, місця у системі об'єктів правового регулювання та особливостей правового режиму суспільних відносин, що виникають у його межах.

Комплексне дослідження віртуального середовища як об'єкта правового регулювання має важливе теоретичне та практичне значення сприяючи розвитку сучасної доктрини інформаційного, цивільного та господарського права, формуванню нових підходів до класифікації об'єктів правового регулювання та осмисленню впливу цифровізації на систему права.

Стан дослідження. Проблематика правового регулювання суспільних відносин у віртуальному середовищі є предметом дослідження представників різних галузей юридичної науки, це зумовлено комплексним характером віртуального середовища, у межах якого одночасно виникають майнові, договірні, інформаційні, організаційні, споживчі, та фінансові правовідносини.

Окремі аспекти цифровізації права, електронної комерції, інформаційної безпеки, правового режиму персональних даних, цифрових активів та цифрових платформ досліджувалися у працях українських науковців, серед яких можна виокремити праці Кіпи О.О., Белякова К. І., Дзьобань О.П., Данильян О.Г., Липкан І.І., Шипкова Є.О., Гулейкова І.Ю., та інших учених.

Разом із тим аналіз наукових джерел свідчить, що більшість досліджень зосереджена на окремих елементах цифрових пра-

вовідносин, тоді як комплексне дослідження правової природи віртуального середовища як цілісного об'єкта правового регулювання залишається недостатньо розробленим. Зокрема, у науковій літературі відсутній усталений підхід до визначення змісту поняття «віртуальне середовище», його співвідношення з категоріями «кіберпростір», та «інформаційний простір».

Саме це обумовлює актуальність обраної теми та необхідність формування цілісного наукового підходу до визначення місця віртуального середовища у системі сучасного правового регулювання.

Мета статті. Метою статті є комплексне теоретико-правове дослідження правової природи віртуального середовища, визначення його сутнісних ознак, місця у системі об'єктів правового регулювання та особливостей правового режиму суспільних відносин, що виникають, змінюються та припиняються у процесі здійснення комерційної діяльності із використанням сучасних цифрових технологій.

Виклад основного матеріалу. Цифровізація суспільних відносин є однією з визначальних тенденцій розвитку сучасної правової системи. Інтенсивне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у сферу господарської діяльності, державного управління, фінансових послуг та приватноправових відносин призвело до формування нового середовища існування правовідносин, яке в юридичній літературі іменують «віртуальне середовище», «кіберпростір», «цифрове середовище», «інформаційний простір» тощо.

При цьому серед науковців відсутній єдиний підхід до визначення співвідношення цих понять, що зумовлює різноманітність їх трактування.

М. Хейм, аналізуючи онтологічні аспекти віртуальної реальності, визначав її як «онтичне середовище», у якому людина набуває нових способів буття [1].

За твердженням О.О. Кіпи, віртуальний простір можна розглядати як складну модель, що існує завдяки комп'ютерним технологіям. Цей простір являє собою інформаційну мережу, де зберігаються та передаються дані про осіб, об'єкти, явища, події та процеси. На думку вченого віртуальний простір характеризується тим, що ці дані можуть бути представлені в різних формах – від математичних моделей і символічних виразів до інших форматів інформації, що зберігаються або передаються через локальні й глобальні комп'ютерні мережі [2, с. 346–349].

Беляков К.І. пропонує розуміти віртуальну реальність як форму інформаційно-комп'ютерного середовища, де виникають віртуально-інформаційні правові відносини між суб'єктами [3, с. 51].

Дзюбань О.П., Данильян О.Г. зазначають, що поняття кіберпростору в сучасних публікаціях використовується для позначення сукупності просторів усіх електронних систем, тобто фактично для позначення глобального інформаційного простору або, принаймні, його основної (на даний момент) комп'ютерної частини [4, с. 12].

Так, Липкан І.І. досліджуючи поняття віртуального простору у контексті кібербезпеки вважає доцільним ототожнення понять «кіберпростір», «віртуальний простір» і «інформаційний простір» [5, с. 399].

Не погоджуючись з такою позицією вважаємо, що зазначені поняття не є тотожними, оскільки кожне із них відображає різні аспекти функціонування сучасного інформаційного суспільства та має власне змістовне й функціональне призначення.

На нашу думку, віртуальне середовище – це штучно створений за допомогою цифрових технологій простір суспільних відносин, у межах якого за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій здійснюється взаємодія фізичних і юридичних осіб, створюються цифрові об'єкти, укладаються електронні правочини та реалізуються інші юридично значущі дії.

Кіберпростір пропонуємо визначити як сукупність взаємопов'язаних інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікацій, комп'ютерних мереж і технічної інфраструктури, що забезпечують функціонування цифрових процесів та обмін інформацією.

Натомість під інформаційним простором доцільно визначати сферу суспільних відносин, у межах якої здійснюється створення, оброблення, поширення та використання інформації незалежно від форми її існування.

При цьому варто зазначити, що поняття «віртуальне середовище» є найбільш комплексним для цілей правової науки, оскільки охоплює не лише технологічну основу цифрової взаємодії, а й сукупність правовідносин, що виникають у процесі здійснення діяльності із застосуванням цифрових технологій.

У віртуальному середовищі укладаються договори, функціонують цифрові платформи та маркетплейси, надаються фінансові й інші онлайн-послуги, активно розвиваються соціальні мережі та сервіси дистанційної взаємодії. Одночасно формується новий сегмент цифрової економіки, для якого характерними є відсутність територіальних обмежень, високий рівень автоматизації бізнес-процесів, а також широке застосування технологій штучного інтелекту, блокчейну, хмарних обчислень і аналізу великих масивів даних.

На нашу думку, правова природа віртуального середовища визначається насамперед його функціональним призначенням. Воно є не лише місцем технічної взаємодії користувачів, а й середовищем реалізації юридичних фактів.

Не викликає сумніву, що більшість юридично значущих дій сьогодні здійснюється саме у цифровому форматі. Так, для укладення договорів суб'єкти підприємницької діяльності використовують сервіси електронного документообігу та кваліфіковані електронні підписи, або шляхом обміну електронними повідомленнями. Більшість документів необхідних для ідентифікації особи тепер доступні у мобільному програмному застосунку «Дія». З метою забезпечення здійснення судочинства та реалізації процесуальних прав і обов'язків учасників справи в електронній формі Рішенням Вищої ради правосуддя від 17 серпня 2021 року № 1845/0/15-21 «Про затвердження Положіння Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи» [6] започатковано функціонування державної інформаційно-комунікаційної підсистеми «Електронний суд», що стало одним із ключових етапів цифровізації судочинства в Україні.

Використання цифрових платформ, інформаційно-комунікаційних технологій, хмарних сервісів, штучного інтелекту та інших інновацій змінює традиційні механізми ведення бізнесу, порядок укладення та виконання господарських договорів, способи взаємодії між суб'єктами господарювання, здійснення розрахунків і надання послуг. Одним із найбільш яскравих проявів цієї трансформації є стрімкий розвиток електронної комерції, яка забезпечує здійснення підприємницької діяльності шляхом укладення електронних правочинів, реалізації товарів, виконан-

ня робіт і надання послуг із використанням інформаційно-комунікаційних систем без необхідності фізичної присутності сторін. Саме електронна комерція сприяла формуванню нових бізнес-моделей, розвитку цифрових маркетплейсів, платформ спільного користування, електронних платіжних систем і міжнародної цифрової торгівлі, що значно розширило можливості суб'єктів господарювання щодо виходу на національні та міжнародні ринки. Унаслідок цього віртуальне середовище перетворилося не лише на технологічну основу цифрової взаємодії, а й на самостійний простір виникнення, реалізації та припинення господарських правовідносин. Водночас такі процеси актуалізують необхідність удосконалення правового регулювання електронної комерції, електронних правочинів, цифрових активів, захисту персональних даних, кібербезпеки та інших правових інститутів, що забезпечують належне функціонування комерційної діяльності у віртуальному середовищі.

Разом з тим, існують численні виклики правового регулювання цифрової трансформації. Відтак перед законодавцями різних країн постали питання забезпечення кібербезпеки, захисту персональних даних у мережі Інтернет, а також юрисдикція та способи вирішення транскордонних спорів.

Проте, найяскравішим викликом правового регулювання та проблематикою сучасного приватного права виступають віртуальні речі.

Предмети у відеоіграх, токени, блокчейн, NFT, цифрові аватари, облікові записи, об'єкти у метавесвітах – ці явища формують новий клас нематеріальних елементів, що мають економічну цінність, індивідуальність, оборотоздатність і вже функціонують у межах правовідносин [7, с. 442].

Водночас їх нематеріальна природа, відсутність матеріального носія та функціонування виключно у віртуальному середовищі зумовлюють низку правових проблем, пов'язаних із визначенням їх правового режиму, встановленням права власності, можливістю відчуження, спадкування, застави, оподаткування, судового захисту та відповідальності за неправомірне заволодіння такими об'єктами. Додаткові труднощі виникають у зв'язку з тим, що значна частина віртуальних речей створюється та існує в межах приватних цифрових платформ, умови використання яких визначаються договорами приєднання, що нерідко обмежують майнові права користувачів.

Законодавець поступово вживає заходів, спрямованих на нормативне врегулювання правового статусу цифрових речей та інших об'єктів, що існують у віртуальному середовищі. Важливим кроком у цьому напрямі стало прийняття Закону України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо розширення кола об'єктів цивільних прав» [8] яким доповнено Цивільний кодекс України статтею 179-1, якою на законодавчому рівні запроваджено категорію «цифрова річ» як самостійний об'єкт цивільних прав.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 179-1 Цивільного кодексу України цифровою річчю є благо, що створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність. Цифровою річчю є віртуальні активи, цифровий контент та інші блага, щодо яких застосовуються положення частини першої цієї статті [9].

Ч. 2 цієї статті встановлено, що до цифрових речей застосовуються положення Цивільного кодексу України про речі, якщо інше не встановлено цим Кодексом, законом або не випливає із сутності цифрової речі.

Важливою законодавчою новелою став також Закон України «Про віртуальні активи» [10]. Закон передбачає визнання віртуального активу нематеріальним благом, що є об'єктом цивільних прав, однак одночасно встановлює, що він не є законним засобом платежу на території України. Водночас слід зазначити, що, незважаючи на прогресивний характер його положень, цей Закон станом на сьогодні не набрав чинності.

Вказаний закон містить законодавче визначення поняття віртуального активу, відповідно до п. 1. ст. 1 віртуальний актив – нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав.

Натомість науковий підхід під цифровим активом розуміє форму цифрового блага або інструменту, що може мати правове значення та підлягає обороту в цифровому середовищі, зокрема шляхом правочинів або спадкування [11, с. 28–30]

Важливе місце у системі національного законодавства займають Закони України «Про електронну комерцію» [12], «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» [13], «Про електронні комунікації» [14], «Про захист персональних даних» [15], «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [16]. Зазначені нормативно-правові акти визначають окремі правові механізми функціонування цифрової економіки, проте не формують єдиної концепції правового режиму віртуального середовища. Насамперед це проявляється у відсутності законодавчого визначення самого поняття «віртуальне середовище», невизначеності його місця у системі об'єктів правового регулювання та відсутності комплексного підходу до регулювання діяльності цифрових платформ.

Не менш важливим напрямом розвитку законодавства є врегулювання використання технологій штучного інтелекту у сфері комерційної діяльності. Алгоритмічне прийняття рішень, автоматизоване укладення договорів, використання генеративних моделей штучного інтелекту та цифрових помічників істотно трансформують традиційні цивільно-правові конструкції. Це потребує визначення вимог щодо прозорості алгоритмів, розподілу відповідальності між розробниками, операторами та користувачами відповідних систем, а також встановлення механізмів судового контролю за рішеннями, прийнятими із застосуванням штучного інтелекту.

Науковий аналіз дозволяє дійти висновку, що подальший розвиток законодавства України має здійснюватися шляхом переходу від фрагментарного регулювання окремих цифрових правовідносин до комплексного регулювання віртуального середовища як самостійного об'єкта правового впливу. Доцільним є законодавче закріплення поняття «віртуальне середовище», визначення його основних принципів функціонування, правового статусу суб'єктів цифрової взаємодії, особливостей правового режиму цифрових об'єктів, а також спеціальних механізмів захисту прав учасників комерційної діяльності у цифровому просторі.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що віртуальне середовище є самостійним об'єктом правового регулювання, який не може отожденоватися з поняттями «кіберпростір» та «інформаційний простір». Його розвиток зумовлює трансформацію господарської діяльності, стрімке

поширення електронної комерції, цифрових платформ і нових об'єктів цивільних прав, що потребує адаптації традиційних правових механізмів до умов цифрової економіки.

Водночас аналіз чинного законодавства свідчить про поступове формування нормативної основи регулювання відносин у віртуальному середовищі, зокрема шляхом внесення змін до Цивільного кодексу України щодо цифрових речей та прийняття Закону України «Про віртуальні активи». Проте існуюче правове регулювання залишається фрагментарним і не забезпечує комплексного врегулювання суспільних відносин, що виникають у цифровому просторі. У зв'язку з цим перспективним напрямом удосконалення законодавства є законодавче закріплення поняття «віртуальне середовище», визначення його правового режиму та розроблення єдиного системного нормативно-правового акта, який комплексно регулював би функціонування цифрового середовища, діяльність цифрових платформ, обіг цифрових активів, використання технологій штучного інтелекту та здійснення комерційної діяльності у віртуальному середовищі.

Література:

1. Heim M. The Metaphysics of Virtual Reality. New York; Oxford: Oxford University Press. 1993. 224 p.
2. Кіпа О.О. Правопорушення в мережі «Інтернет». *Часопис Київського університету права*. 2010. № 4. С. 346–349.
3. Беляков К. І. Понятійні та методологічні основи регулювання нових типів інформаційних відносин: «віртуальні правовідносини». *Lex Portus*. 2016. № 2. С. 47–63.
4. Дзьобань О.П., Данильян О.Г. Віртуальна реальність і кіберпростір як атрибути сучасного суспільства. *Журнал «Інформація і право»*. Випуск 4(35)/2020. С. 9–21. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2020.4\(35\).221212](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2020.4(35).221212).
5. Липкан І.І. Поняття віртуального простору як середовища для вчинення кібершахрайств. *Право та державне управління*. Випуск №3. 2022. С. 399–403. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2022.3.61>.
6. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Рішення Вищої ради правосуддя від 17 серпня 2021 року № 1845/0/15-21.
7. Шипков С.О. Поняття та правова природа цифрових об'єктів за законодавством України та Німеччини. *Юридичний науковий електронний журнал*. Випуск № 11/2025. С. 441–443.
8. «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо розширення кола об'єктів цивільних прав». Закон України від 10.08.2023 № 3320-IX.
9. Цивільний кодекс України. Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV.
10. «Про віртуальні активи», Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX.
11. Гулейков І.Ю. Цифрові активи в цивільному обороті України : дис канд. юрид. наук: 081 Право. Київ, 2025. 243 с.
12. «Про електронну комерцію». Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII.
13. «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги». Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII.
14. «Про електронні комунікації». Закон України від 16.12.2020 № 1089-IX.
15. «Про захист персональних даних». Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI.
16. «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII.

Zaitsev O. The legal nature of the virtual environment as an object of legal regulation

Summary. The article examines the legal nature of the virtual environment as a special object of legal regulation in the context of the rapid digitalization of social relations. It is substantiated that the virtual environment has long ceased to be an exclusively technical or informational category, since it has actually become an independent space for the emergence, change and termination of legal relations. It is in it that commercial activity is carried out, digital assets are circulated, electronic transactions are concluded, digital services are provided, the rights are implemented and the obligations of participants in digital interaction are fulfilled, and personal data protection is ensured.

It is established that the legal nature of the virtual environment is complex and combines the features of the information space, digital infrastructure, communication environment, property turnover and legally significant interaction of legal entities. It is established that the development of digital technologies not only changes the forms of economic activity, but also significantly transforms traditional legal approaches to identifying participants in legal relations, determining the place of conclusion of transactions, establishing jurisdiction, evaluating electronic evidence and applying legal liability.

Particular attention is paid to the influence of modern digital technologies on the development of legal regulation of the virtual environment. It is proven that the spread of digital platforms, artificial intelligence technologies, blockchain, cloud services and other innovative solutions forms new models of interaction between participants in civil and economic turnover, which cannot always be effectively regulated by existing legal mechanisms. In this regard, there is a need to develop modern approaches to determining the legal status of digital objects, algorithms, automated decision-making systems and other elements of the digital economy.

The correlation of the concepts of “virtual environment”, “cyberspace” and “information space” is analyzed. It is proposed to consider the virtual environment as an artificially created space of social relations created using digital technologies, within which, using information and communication technologies, the interaction of individuals and legal entities is carried out, digital objects are created, electronic transactions are concluded and other legally significant actions are implemented. This approach allows for a comprehensive assessment of the place of the virtual environment in the modern system of legal regulation and to identify it as an independent object of scientific research.

It is concluded that the virtual environment requires a special legal approach, which should take into account its cross-border nature, high level of dynamism, technological dependence, algorithmic nature of a significant part of the processes and increased risks of violation of the rights of participants in digital legal relations.

Key words: virtual environment, digital environment, cyberspace, legal regulation, electronic commerce, digital assets, digital platforms, information technologies.

Дата першого надходження статті до видання: 22.06.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 10.09.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)